

PATENTOVÝ SYSTÉM A JEHO RÔZNE PODOBY V EURÓPSKYCH DEJINÁCH

Koncept práv duševného vlastníctva sa vyvíja už niekoľko tisícročí. Aby sa dostal do podoby, v akej je dnes, musela myšlienka vlastníctva nehmotného majetku prejsť viacerými zmenami. Ak máme hovoriť o patentovom práve a procese jeho zdokonaľovania, nesmieme ho vnímať ako jeden systém, ktorý sa rozvíjal rovnako vo všetkých krajinách. V histórii identifikujeme niekoľko momentov, ktoré odborníci z oblasti duševného vlastníctva vyhodnotili ako počiatky vzniku a rozvoja patentového systému.

V každej krajine badáme určité špecifiká vo využívaní alebo poskytovaní ochrany na predmety, ktoré v niektorých prípadoch ani nemuseli byť predmetmi priemyselného vlastníctva, aké poznáme dnes. Prvé zárodky primitívnej formy priemyselného vlastníctva siahajú do starovekého Grécka a Ríma, kde už v roku 2700 p.n.l. pociťovali potrebu označovať svoj majetok špeciálnymi rozlišovacími značkami. Medzi tento majetok patrili aj kravy farmárov, ktorí ich označovali z praktických dôvodov – s cieľom jednoducho ich rozpoznať v prípade, ak by sa ich dobytok pomiešal na lúke s dobytkom iného farmára. Malo to aj druhotný dôvod, ktorým bolo diferencovanie medzi kvalitnými a nekvalitnými farmármi.

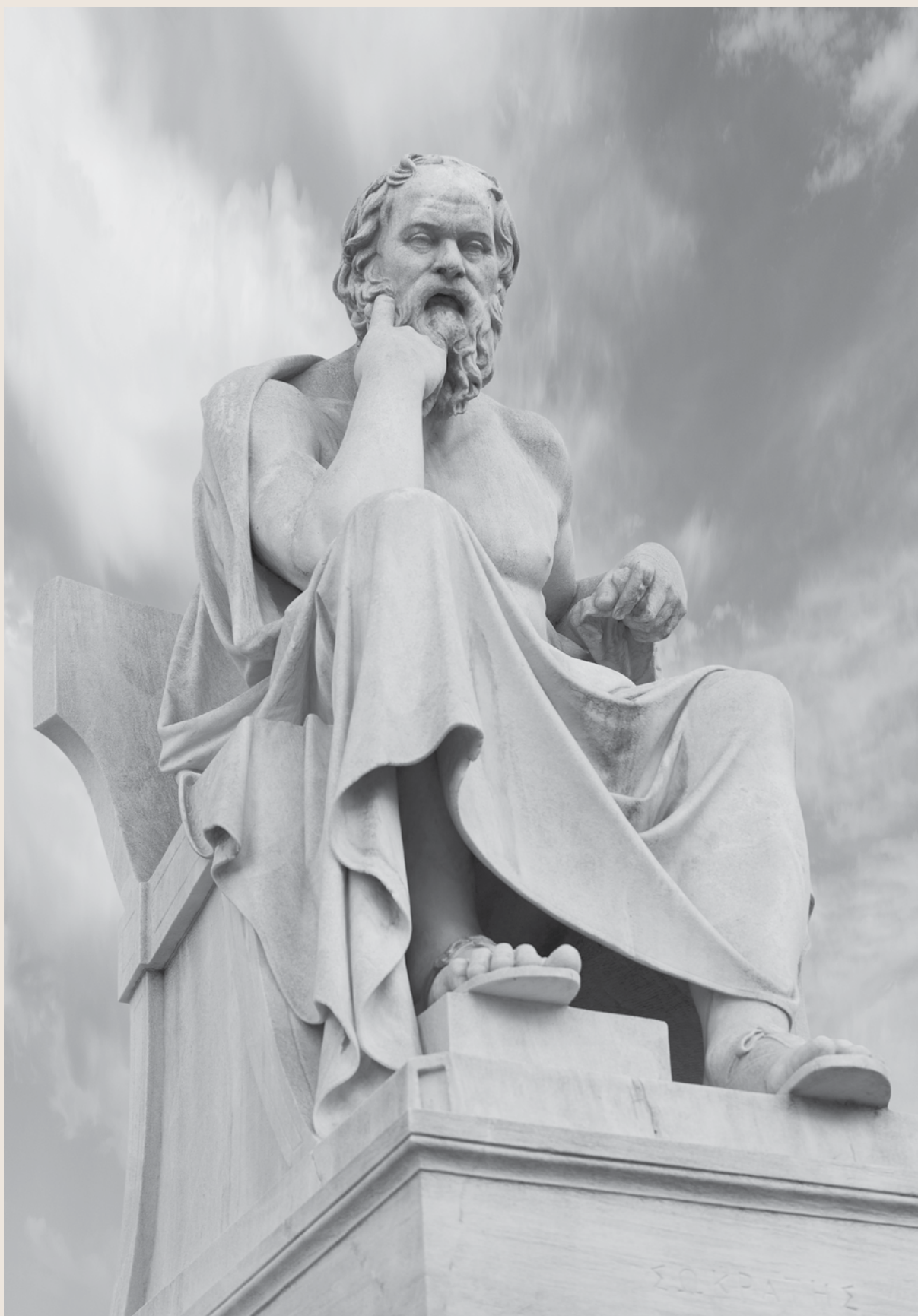
Skôr tu ale hovoríme o presadzovaní myšlienky: toto je moje, pretože som si to kúpil. Až keď sa na hrnčiarskych výrobkoch začali objavovať značky výrobcov (tzv. potters' mark), išlo o ideu: toto je moje, pretože som to vyrobil. Legislatívne bolo využívanie ochranných znáмок podchytené napríklad v Anglicku v roku 1266, keď vyšiel zákon, podľa ktorého musel byť každý chlieb patrične označený, aby sa predišlo podvodom. Potreba ochrany svojho majetku sa okrem farmárov a rôznych výrobcov začala objavovať aj u **vynálezcov**.

AKO VZNIKOL PRVÝ PATENTOVÝ SYSTÉM?

Na to, aby sme mohli hovoriť o prvom náznaku patentového systému, sa musíme presunúť do 6. sto-

ročia p. n. l., keď Hippodamus z Milétu, grécky architekt a filozof, priniesol jednu z **najstarších predstáv** o patentovom systéme. Podľa nej mali byť odmeňovaní vynálezatelia ľudia prinášajúci veci prospešné pre priemysel a krajinu. Tento názor mal svojho odporcu – Aristotela, ktorý už vtedy predvídal veľké problémy súvisiace s príliš vysokým počtom nepotrebných vynálezov a nenásytných vynálezcov prahnúcich po odmenách, čo by eventuálne spôsobilo chaos v spoločnosti. V rovnakom období však registrujeme pravdepodobne prvú formu patentu, ktorý získali istí grécki šéfkuchári zo starovekého mesta Sybaris na ich vlastný recept s chronologickou platnosťou 1 rok.

V odborných kruhoch koluje mýtus, podľa ktorého sa náznak prvého patentového systému objavil v Británii v roku 1623, keď bol vydaný štatút o monopoloch (angl. Statute of Monopolies), ktorý dal možnosť vynálezcom požiadať si o monopol a získať ochranu na svoje technické riešenie. Táto skutočnosť bola jedným z faktorov ovplyvňujúcich anglický priemysel, no určité ochranné právne nástroje duševného vlastníctva už predtým existovali. Išlo o **privilégiá**, ktoré udeľovali panovníci, biskupi, arcibiskupi, ale mohol to byť aj pápež. Pod privilégiom rozumieme monopol, či už vo vydavateľskej, tak aj v priemyselnej sfére (pre autorov aj pre vynálezcov). To znamená, že sa nerobili rozdiely medzi predmetmi ochrany, ale miešalo sa tu autorské právo s právom priemyselného vlastníctva.

Aristoteles predpovedal ničiace účinky udeľovania monopolov stáročia pred ich vznikom

Výraz „patent“ oficiálne ešte neexistoval, a už vôbec nie v podobe, v akej ho poznáme v súčasnosti. Tu môžeme použiť príklad „patentového“ režimu zabezhnutého v starovekom rakúskom Tirolsku. V tomto prípade je naozaj potrebné použiť úvodzovky, nakoľko boli patenty udeľované baníkom, ktorí objavili miesta vhodné na ťaženie. Podľa aktuálne platného patentového zákona vieme, že sa **objavy** nepovažujú za vynálezy.

PRIEKOPNÍK FILIPPO BRUNELLESCHI Z TALIANSKA

Prax systematického udeľovania privilégii, či už na tlač a vydávanie kníh alebo využívanie vynálezov, vznikla v **Taliansku** v 15. storočí, odkiaľ sa neskôr dostala aj do ďalších európskych krajín – Španielskeho kráľovstva, Holandska a Anglicka. Privilégium z roku 1421 pre talianskeho architekta **Filippa Brunelleschi**, ktorý sa stal známym a uznávaným po vybudovaní kupoly pre florentskú katedrálu Santa Maria del Fiore, môžeme považovať za historicky **prvý moderný patent** na vynález. Išlo o nový typ loďky, ktorej účelom bol prevoz rôzneho materiálu, hlavne mramoru, cez rieku efektívnejším a lacnejším spôsobom. Po udelení trojročného monopolu Brunelleschimu sa konala prvá skúšobná plavba, ktorá sa, bohužiaľ, skončila neúspechom, nakoľko sa loďka preukázala ako nefunkčná po potopení na dno rieky Arno. Vynálezcu to poznačilo najmä finančne – prišiel o peniaze v hodnote svojich platov za 10 rokov a tretinu úspor. Po tomto incidente prestala Florencia udeľovať monopoly.

V roku 1474 sa v Taliansku konala ďalšia významná udalosť – vytvorenie **prvého všeobecného štatútu** o priemyselných patentoch (angl. Venetian Statute on Industrial Brevets), ktorý vydala benátska vláda. Toto nariadenie znelo: „V tomto meste sú ľudia, ktorí majú najmädrejšie mysle schopné vymýšľať a vynaliezť... Preto bolo prijaté rozhodnutie, že z poverenia tejto rady každá osoba v tomto meste, ktorá vytvorí vynález... to môže oznámiť úradu Provveditori di Comun, aby bolo až na desať rokov zakázané akejkoľvek inej osobe na akomkoľvek našom území bez súhlasu a licencie vyrábať tento vynález vo forme a podobnosti s tým

autorovým“. Vďaka štatútu bolo v nasledujúcich rokoch udelených cez 120 privilégii na vynálezy, medzi ktorými bol aj patent na vodné čerpadlo pre **Galilea Galilei** z roku 1594.

V Taliansku popohнал rozvoj systému udeľovania monopolov import Gutenbergovej kníhtlače, v **Holandsku** to zase bola 80-ročná vojna (1568 - 1648). V tomto období boli potrebné zručnosti majstrov a vojenských inžinierov, ktorí priniesli niekoľko užitočných vynálezov, medzi nimi aj špeciálne **opevnenia** pre mestá. Jan van Scorel tak získal patent na typ cementu používaný pri navrhovaní trvácnejších hrádzí. Podmienkou bolo preukázanie kvality materiálu, ktorú otestovali zimné búrky v severnom Holandsku. Patentový systém bol v tejto krajine od konca 16. storočia s dominanciou skôr vynálezov z oblasti stavebníctva – architektov, inžinierov, tesárov, drevárov a pod. Autority sa pri udeľovaní monopolov sústreďovali najmä na vynálezy zvyšujúce **produktivitu** a znižujúce **náklady**. Príkladom môže byť napodobenina mramoru alebo iných kameňov, pri ktorých bolo zaručené, že výroba a dostupnosť bude jednoduchšia. Drahé kamene tým pádom už nemuseli byť dovážané z Talianska.

TRANSFER TECHNOLOGIÍ À LA IMPORTOVANIE VYNÁLEZ(C)OV

Taliansko bolo priekopníkom aj v oblasti udelenia prvého patent-privilégia z roku 1469 pre nemeckého kníhtlačiara Johanna von Speyer, ktorý dostal 5-ročný monopol na využívanie **kníhtlačiarskeho lisu** za to, že priniesol umenie tlače do Benátok. Privilégium znelo: „*Umenie kníhtlače sa dostalo do nášho renomovaného štátu a zo dňa na deň sa stalo populárnejším a bežnejším vynaliezavosťou majstra Johanna... Keďže takáto inovácia, jedinečná a špecifická pre náš vek musí byť podporovaná, a keďže majster Johannes, ktorý trpí veľkými nákladmi, musí mať k dispozícii prostriedky... v priebehu nasledujúcich piatich rokov by nemal mať nikto možnosť, silu alebo odvahu praktizovať spomínané umenie tlače kníh v tomto uznávanom štáte Benátky a jeho panstve, okrem samotného Johanna... Kto sa odváži praktizovať toto umenie a tlačiť knihy napriek tomuto rozhodnutiu a dekrétu, musí byť*

Kníhtlačiarsky lis sa do Talianska dostal v 2. polovici 15. storočia, čo v krajine spustilo chaotickú masovú tlač

V Benátkach sa zrodil systém privilégií, ktorý postupne prijalo niekoľko európskych krajín

pokutovaný...“².

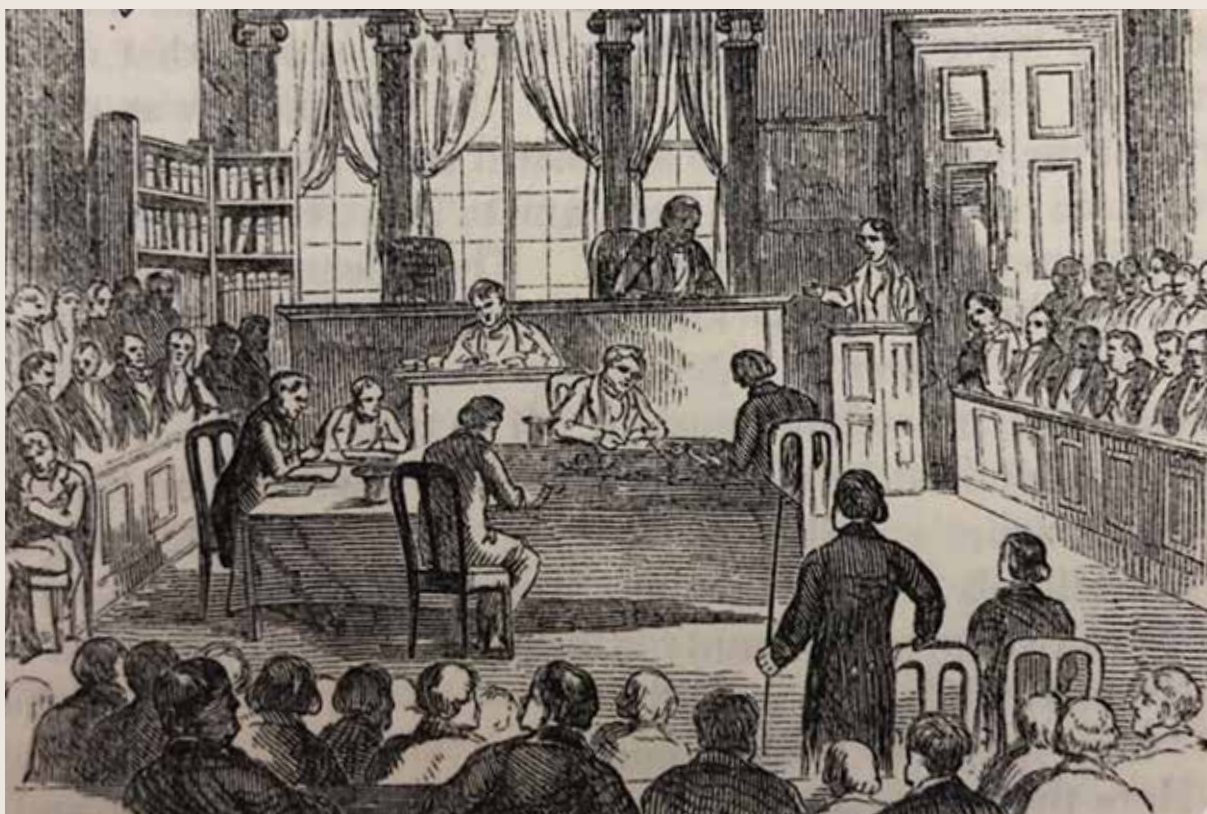
Johannes von Speyer nebol skutočným vynálezcom kníhtlače, ale „iba“ jej **importérom** z Nemecka do Talianska. V 15. a 16. storočí totiž boli privilégiá udeľované nielen na nové vynálezy, ale aj na tie importované zo zahraničia. Systém privilegií a authority jednotlivých európskych krajín, ako Taliansko, Holandsko alebo Anglicko nebrali do úvahy **novost'** ako podmienku udelenia ochrany. Dôležité bolo, že daný človek vynález sprístupnil verejnosti a umožnil jeho predaj. Príkladom môže byť taliansky inžinier Giuseppe Ceredi, ktorý v 60. rokoch 16. storočia získal privilegium na Archimedovu skrutku, mechanické zariadenie využívané už od staroveku.

Ak by ste v tejto dobe spomenuli pojem transfer technológií, nik by vám s určitosťou nevysvetľoval proces komercializácie duševného vlastníctva. V tejto dobe to jednoducho znamenalo premiestnenie vynálezu alebo vynálezcu z jednej krajiny do druhej. Takýmto spôsobom prišiel do Anglicka na žiadosť kráľa zlatník a výrobca kovov Thomas Gemini alebo

výrobca skla Belsaigne, ktorý predtým žil vo Francúzsku. Veľkou motiváciou k cestovaniu bola aj možnosť získať viac ochranných dokumentov na jednu technológiu. V Európe sa tým pádom zvýšila mobilita vynálezcov nazývaných „patent hunters“, ktorí chceli získať čo najviac „patentov“ na svoj alebo cudzí vynález. Využívanie a priemyselná výroba cudzích technológií boli typické pre **Švajčiarsko**, ktoré ani v 19. storočí ešte nemalo rozvinutú určitú formu domáceho patentového systému. Švajčiari sa teda nemuseli obávať žiadnych právnych dôsledkov ich konania. Priemyselné odvetvia boli založené na zahraničných vynálezoch – výroba elektriny, syntetického farbiva, textilných strojov.

NIE JE ODMENA AKO ODMENA

V súčasnosti sú odmeny v oblasti využívania patentovaných vynálezov definované. V období privilegií to boli nielen samotné privilégiá alebo finančné príspevky, ale aj špeciálne tituly udelené vyvoleným vynález-

Slobodný prístup k technickým informáciám v 18. storočí mal za následok viaceré súdne spory

com. Odmenami boli skôr dary a prejavy láskavosti panovníka než exkluzívne práva duševného vlastníctva na využívanie technológie. V niektorých prípadoch poskytovali privilégia právo priamo nesúvisiace s technickým riešením – išlo o povolenia na založenie podnikania, oslobodenie od dane alebo emigrovania do inej krajiny.

PATENTOVÉ PRIHLÁŠKY – POSTRACH VYNÁLEZCOV

Veľký zlom pre vynálezcov nastal na začiatku 18. storočia, keď sa od nich začali vyžadovať detailnejšie **opisy vynálezov** v patentových prihláškach. Účelom nebolo poskytnúť verejnosti čo najviac cenných technických informácií, ale skôr pomôcť povereným osobám zistiť, či už dané riešenie nebolo predtým patentované. V 16. storočí boli vynálezcovia chránení aj tak, že sa ich prihlášky **nezverejnili** až do doby, kým im nevypršala platnosť patentu. Prvým takýmto opisom bola špecifikácia diaľkomeru Abela Foullona, na ktorý zís-

kal v roku 1551 monopol od francúzskeho kráľa Henricha II. Vynálezcovia dávnych čias boli voči poskytovaniu opisu svojho riešenia skeptickí. V Anglicku túto podmienku do 18. storočia nespĺňala väčšina z nich. Dôvodom bol strach z toho, že by vynález a princíp jeho fungovania mohla konkurencia analyzovať až príliš detailne a potenciálne **odkopírovať**. Túto obavu pociťoval už v 16. storočí Brunelleschi, keď odmietal zverejniť svoju technológiu, až dokým mu nebolo zarúčené, že získa ochranu na jej využívanie.

Prihlášky boli teda neprehľadné a nedostatočné, aby sa vynálezcovia vyhli súdnym sporom. Nevýhodou pre Angličanov bol aj útrpný proces prihlasovania vynálezu u autorít. Okrem získania nespočetného množstva podpisov bolo potrebné aj zaplatiť poplatky podľa toho, kam prihlasovateľ chcel, aby siahala jeho ochrana. Ak mala presahovať hranice Anglicka a Walesu do Škótska alebo Írska, ich suma sa zvyšovala (približne na 250 libier). Londýnsky vynálezca námorníckeho teleskopu John Dollond bol kvôli finančnej záťaži donútený nájsť si obchodného partnera.

Vynálezca rôznych typov teleskopov a držiteľ patentu, John Dollond, tiež pocítil finančnú záťaž patentového systému

ÚŽITKOVÉ VZORY – „MALÉ PATENTY“

Po tom, čo si európske krajiny vytvorili vlastné patentové systémy a ubezpečili vynálezcov, že existuje možnosť, ako chrániť ich technické riešenia, sa začalo uvažovať aj o inej forme ochrany. Tá však už nebola taká rozšírená a populárna, ako to bolo pri patentoch, no vo svete si ju osvojilo niekoľko krajín. Úžitkové vzory, tzv. malé patenty, boli prvýkrát predstavené v Nemecku v roku 1891.

Regulárne patenty sa udeľovali na vynálezy, ktoré predstavovali väčší technický pokrok. Ešte pred udeľením sa konala zdĺhavá kontrola novosti, ktorá rozhodla o tom, či je vynález patentovateľný alebo nie. Výhodou úžitkových vzorov bola absencia tejto kontroly. Predišlo sa tak čakaniu, ktoré by vynálezcovia museli absolvovať pri patentovej ochrane.

Do začiatku 20. storočia sa úžitkové vzory dostali aj do Talianska, Poľska, Španielska, ale aj do Japonska, Brazílie, Južnej Kórey, či Taiwanu. Vznikali pre ne rôzne výrazy, ako napr. osvedčenia o úžitkovosti, malé **vynálezy**, krátkodobé patenty alebo užitočné inová-

cie. Do Československa prišli úžitkové vzory ako inšpirácia od Nemcov začiatkom 90. rokov 20. storočia. Zákon ustanovil, že predmet ochrany môže byť aj taký, ktorý by sa chránil patentom. Niekedy však bolo problematické určiť, či ide o patentovateľný vynález alebo o zlepšenie s nižšou úrovňou novosti. Úžitkové vzory však boli a stále aj sú potrebné, a to najmä pre menších podnikateľov, pre ktorých je proces získavania patentu v mnohých prípadoch neefektívny.

Poznámky:

¹ BENTLY L. a M. KRETSCHMER. Venetian Statute on Industrial Brevets, Venice (1474). Primary Sources on Copyright (1450-1900) [online]. [bez dátumu] [cit. 3.3.2023]. Dostupné na: https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRepresentation.php?id=representation_i_1474

² BENTLY L. a M. KRETSCHMER. Johannes of Speyer's Printing Monopoly, Venice (1469). Primary Sources on Copyright (1450-1900) [online]. [bez dátumu] [cit. 3.3.2023]. Dostupné na: https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRepresentation.php?id=representation_i_1469

Úžitkové vzory vznikli v Nemecku v roku 1891 ako ochranné dokumenty na „menšie vynálezy“

Zdroje:

BIAGOLI, Mario. From print to patents: living on instruments in early modern Europe. *History of Science* [online]. 2006, 44(2), 139-186 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/234264156_From_Print_to_Patents_Living_on_Instruments_in_Early_Modern_Europe

HURX, Merlijn. „The Most Expert in Europe”: Patents and Innovation in the Building Trades in the Early Dutch Republic (1580-1650). *Architectural Histories* [online]. 2019, 7(1) [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/334097577_The_Most_Expert_in_Europe_Patents_and_Innovation_in_the_Building_Trades_in_the_Early_Dutch_Republic_1580-1650

MACLEOD, Christine a Alessandro NUVOLARI. Patents and industrialization: an historical overview of the British case, 1624-1907. *LEM Working Paper Series* [online]. 2010 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/89453/1/640482058.pdf>

MGBEOJI, Ikechi. The juridical origins of the international patent system: Towards a historiography of the role of patents in industrialization. *Journal of the History of In-*

ternational Law/Revue d'histoire du droit international [online]. 2003, 5(2), 403-422 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1888&context=scholarly_works

SCHULZE, Winston. LeadIP: History of Patent Law | A Brief Overview [online]. 2022 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.leadip.io/post/history-of-patent-law-a-brief-overview>

KOKTYSH, Ganna. Vigolex: Obtaining patents for utility models [online]. © 2019 - 2022 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://vigolex.net/en/project-details/obtaining-patents-for-utility-models/>

KEJDANA, Martin. Historie ochrany duševního vlastnictví v ČR na příkladu užitého vzoru. *Fakulta ekonomicko-správní*, 2012. Bakalárska práca. Univerzita Pardubice. RICHARDS, John. Utility model protection throughout the world. *Intellectual Property Owner's Association* [online]. 2010 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://ipo.org/wp-content/uploads/2013/03/Utility_Model_protection.pdf

Autor: Mgr. Juliana Bezáková; Foto: ilustračné iStock

Architekt a autor návrhu kupoly pre florentskú katedrálu Santa Maria del Fiore, Filippo Brunelleschi, bol známy získaním prvého moderného patentu na vynález